

Budai Katalin

A boldog gyufaszál

Szenes Anikó – Dénes Gábor filmje

Nem Hollywood, nem színes, széles vásznú, „ahogy az amcsik elképzelik az európai szörnyűségeket” mozi ez – Dénes Gábor filmje szűkszavú, kemény, puritán dokumentumfilm. A Golan-filmüzem produktuma után valódi híradás, valódi emlékezés – szerény, de tartásos emlékmű.

Nahalal madártávlatból

Hogy ki volt Hannah Senesh, azaz Szenes Anikó: talán az ő filmjéből tudjuk meg igazán. Megjelent a kötet, a naplóké, verseké – de hát megjelent vagy harminc nyelven. Hannah Senesh nemzeti hős, utcák, iskolák viselik a nevét Izraelben, hamvait díszmenet kísérte, mikor koporsója Jeruzsálembe érkezett.

De hogy magyar költő, magyar hős, egy félelmetes, ugyanakkor katartikus tragédia abszolút

főszereplője: ugyan hányan tudják? Felmérések bizonyítják: az általános iskolás korú gyerekek vallják, nincs példaképük. Vagy akinek van, az még rosszabb: popcsillagok, erőszakfilmek sztárjai, multimédiás szörnyecskek.

Dobó István, Boka Feri vagy Spartacus ugyan kinek jutna eszébe? És hogy folytatódhatna egyáltalán ez a sor ötven éve halottakkal is – ez végképp abszurd a Tom és Jerry-típusú megfélemlítések és üldözések korában.

Ez az életút – s ez a film gerjesztette gondolatok érdeme is – felkelti az effajta kérdéseket. S megtézi egy még súlyosabbal: vajon magyar hősi panteonunk vezéralakja-e Anikó, vagy éppen hogy horgasszuk le a fejünket, hogy ott élünk, ahol néhány évtizede a „nagy lelkeket” – aminek ő is kamaszlányként álmodta magát – halálra szántak.

Budai úrilány. Biztos jövő, szép sikerek, jó iskolák, elegáns tea- és teniszpartnerek. Kiváló színpadi szerző, újságíró édesapa, óvó, szerető édesanya, okos, délceg fivér. Minden együtt van, hogy az eszes lányból komoly karriert betöltő, progresszív gondolkodású felnőtt váljék. De a történet Budapesten kezdődik, s aki 1921-ben születik, annak eleve nincsenek túl jó esélyei.

2

Szenes Anikót, Szenes Béla kiváló intellektusú, tehetséges lányát inzultus éri. Több százezer magyar honfitársával együtt. Egyszer csak megtagadják tőlük mindazt, amit állampolgárként, mintegy öntudatlanul élveztek: a levegőt, a munkát, a tulajdont, aztán sorban az emberi méltóságot, végül a létezést.

Anikót csak nem engedték az önképzőkör elnökévé lenni a Baár-Madasban. Pedig ő kapta a legtöbb szavazatot, s versei, előmenetele alapján messze ő lett volna erre a legalkalmasabb. A pszichológiának van erre szakszava: narcisztikus sérelem. Ettől kezdve – noha számos módon kivéd-

hette vagy legalábbis próbálkozhatott volna ennek érdekében – Anikó ki- és felépítette saját, másféle identitását. Kizárta azokat, akik kizárták őt. Nem akart számkivetettként, megtűrtként, majd megbélyegzettként itt maradni. Inkább tehenet fejni, szénporos munkaruhákat mosni a távoli Cesareában, embertelen körülmények között: de önként, közös célért, szabad választásból.

Így lett a szép, védett, ígéretesen verselő úrlányból – szinte hetek alatt – eltökélt, határozott, hivatástudattal felvértezett önálló ember. Szabad volt elhajózni, ügyetlenkedve bár, de mezőgazdasági ismereteket elsajátítania, kibucban dolgoznia tizenvalahány órát, majd angol kiképző tisztek vezetésével rádiózni, morzézni, ejtőernyővel ugrani tanulnia.

Dénes Gábor és stábjja mintegy öt évet szentelt az életéből arra, hogy kövesse és bemutassa ezt a választott utat. 1994 és 98 között kutatták fel és szó-laltatták meg Anikó hozzátartozóit, barátait, har-

A híres, ihletet adó tengerparti magányos fa, ahol a legszebb Hanna Szenes-versek születtek

élt meg az 1939-től az 1944. november 7-i napig – arról többször is azt írja, „erről nem beszélek”.

3

Történik valami: és megedződik, felnő a lélek, az elhivatottság felismerése elvégzi a hatalmas munkát. Nem hagiográfia, azaz a szentek életének részletező ismertetése, amit látunk: kedves, idős emberek idézik fel egy eleven lény emlékét. Aki csinos volt, aki sokat nevetett, aki a haifai utcán, a gyorsfényképész előtt belekarol rég látott testvérébe. És aki a kínzások alatt sem mondja ki: „chicken operation one”... Ez a rádiós kód, amit a Jugoszlávián keresztül Magyarországra visszatérő, partizánakcióban részt vevő Szenes Hanna nem mond ki. Társai nem buknak le, ötven évvel később is bátran állítják ezt – hisz életük a bizonyosság rá. Reoven Dophnie, Kaszás Mihály, György bátyja, kibucbéli vagy fogdabéli társnője – mind személyes, élő, demitizált alakot idéznek fel emlékeikből.

Anikó a Kíneret partján

A kibucépítők, mint a hippik és a túlélőtáborban campingezők - úgy éltek

costársait. Régi amatőr felvételektől kezdve metaforikus képekig gyúrták össze mindazt, ami elképesztő, bámulatos és szívszaggató. Egy fehér szoknyácskás bakfis egyszer csak kétezer kilométerre a mamája szalonjától beöltözik az angol hadsereg uniformisába, hogy megmutassa az itthon maradtoknak: nem felejtkeztek el róluk. Szerető báty, könnytelen, siránkozás nélküli édesanya: Anikó általuk és miattuk is erős. És a belső küldetésstudat formálja, érleli ezt a kivételes személyiséget, akinek még a naplója sem engedi a kitárulkozást: hogy mit

Ugyanakkor – s a film készítői ezt kiválóan érzékeltetik a néhány verssorral, naplórészlettel s az „amatőr”-hangú, fiatal lány narrátorral – alkotó emberről van szó, aki saját sorsára az esztétikai formáltságon át is rálátott. Ami titok, megfejthetetlen mélység a lélekelemzőnek, feltárulkozik a mű elemzője előtt – bár a „mű” töredékes, kezdetleges, nemegyszer botladozó. De vajon nem Petőfi idéződik fel, Fehéregyházán, Segesvár felé menet? „Merész játékban számra tettem / A kocka perdült /

Erettségi előtt, a Bimbó utcai lakásban

– veszítettem.” Tudja, hogy így lesz, de vállalja a vakmerő küldetést, mert *mégsem* akarja tudni, hinni, hogy szerettei, sorstársai odaveszhetnek a hitleri rémségek magyarországi tombolásában. Kell, aki reményt hoz, kell, aki erőt önt a csüggedtekbe. Az angol hadsereg – s a felesleges pátoszt kerülő film értéke közül az egyik ez a történelmi-dokumentarista tényfeltárás – némileg cinikusan használta fel ezeket az elszánt zsidó, a német megszállás alatti területeket jól ismerő, nyelveket beszélő, szerettei-

Anikó a különleges katonai kaképzés szünetében
valahol Egyiptomban

Az utolsó közös kép a mamával

kért mindenre képes fiatalokat egyszersmind saját katonapolitikai céljaira is. Az egyik csalódás – nem hangsúlyos, épp hogy említi Szenes György –, hogy az átdobott fiatalok szüleit, az angol ígéret szerint, kimenekítik az adott országból, hogy a partizánakcióban részt vevőknek ez már ne legyen érzelmi teherterhelés, bénító felelősség. Ehhez képest Szenes Béláné találkozik összevert, meggyötört, fogait vesztett lányával, maga is börtönbe kerül. És egy szóval sem mondja, hogy örültség volt. Egyetlen szóval nem hibáztatja a vakmerő lányt. Nem őrjöng, és nem könyörög. Anikót kivégzik.

Szikár, komoly, sallangtalan film Dénes Gáboré, aki Teller Edétől Ferenczy Béniig tudós- és művészsorsokat vitt már vászonra. Remek a zene – Róth Péter munkája, árnyalt, szépen komponált a látvány, Dénes Gábor operatőr képei. (S megemlítenéd: a film létrehozásában jelentős szerepe volt Hila Zelmernek, aki az izraeli forgatást szervezte, ő adta a lelkét, az energiáját, ő pályáztatott, ő szerzett némi pénzt a kinti forgatáshoz.

Georg Szenes -
azaz Szenes György,
Anikó imádott férje

4

A film mégis Anikóé. Egy nagy léleké. Egy hírszerzős krimi egyszerű hőséé. Egy bátor magyar lányé. A kiszolgáltatottság cselekvő ellenállássá fordítójáé.